

ЗМІСТ І СТРУКТУРА МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «УКРАЇНСЬКЕ НАРОДОЗНАВСТВО ДІТЯМ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»

У статті представлено методичний посібник автора „Українське народознавство дітям дошкільного віку”; подано орієнтовну тематику українознавчої роботи з дітьми від раннього до старшого дошкільного віку та методичні рекомендації щодо її впровадження в освітній процес дошкільного закладу та родинне виховання.

Ключові слова: українське народознавство, сім'я, українська хата, хатнє начиння, народна мораль, усна народна творчість, українська народна іграшка, український одяг, календарно-обрядові свята.

Патріотичне виховання, розвиток духовності та зміцнення моральних засад суспільства, формування здорового способу життя – пріоритетні завдання української освіти усіх її ланок.

Дошкільна освіта як перша і найважливіша ланка у системі неперервної освіти покликана закласти міцний фундамент майбутньої особистості, не зважаючи якою формою здобуття освіти охоплені діти – чи це домашнє виховання, чи це навчально-виховний заклад, чи це центр розвитку дитини, чи будинок сімейного типу тощо.

Завдання навчальних закладів педагогічного напрямку, що готують спеціалістів для дошкільної освіти, – забезпечити готовність випускників до реалізації державних завдань.

Модернізація системи підготовки педагогічних кадрів, що передбачає технічну і технологічну перебудову вищих педагогічних навчальних закладів через комп'ютеризацію навчального процесу не може замінити вчителя чи навчальну книгу, тому розробка нового покоління навчально-методичного підручника, посібника залишається пріоритетним завданням науковців, викладачів, практиків.

Нами був розроблений методичний посібник „Українське народознавство дітям дошкільного віку” як збірник науково-методичних матеріалів Із сучасної дошкільної освіти, який отримав рекомендацію Міністерства освіти і науки України (лист № 1/11- 3839 від 15.08. 2008р.).

Наукове підґрунтя видання складають дослідження В.Т. Скуратівського, М.Г. Стельмаховича, О.М. Кириченко, концепції народної педагогіки, національного виховання, Базова програми „Я у Світі”, Програма інституту українознавства „Українотворець”.

Посібник містить такі основні розділи: орієнтовну програму з українознавства, „Дітям про сім'ю, рід, родовід”, „Дітям про українську хату та хатні обереги”, „Правила народної моралі – змалку”, „Гра. Українська народна

іграшка”, „Дітям дошкільного віку про український одяг”, „Календарно-обрядові свята”, „Коляда”, „Свято весни”, „Напередодні Великодня”, „Зелена Неділя”, „Купало – прадавнє свято єднання людини і природи”, „Ознайомлення дошкільників з народними ремеслами”, „Гончарство”, „Ткацтво”, „Плетіння”, „Вишивка”.

Підготовка даного видання спрямована на методичне забезпечення варіативної частини державного стандарту дошкільної освіти.

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА З УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА (регіональний аспект)

РАННІЙ ВІК

Третій рік життя

СІМ'Я. Усвідомлення свого „Я”, мами, тата, дідусів, бабусь, їх імен.

Іменини 3-річної дитини у сім'ї. Хатня робота батьків. Перші трудові дії дитини.

УКРАЇНСЬКА ХАТА. ХАТНЄ НАЧИННЯ.

Рідний дім: хата, міський будинок (зовнішній вигляд). Дерев'яні ложки – великі, маленькі; глиняні миски – великі, маленькі; кухлик, відро, стіл. Вишита подушечка – подарунок батьків.

НАРОДНА МОРАЛЬ. Формування понять: „співчуття”, „подільчивість”, „слухняність”, „самостійність”.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ.

Розучення з дітьми потішок, пестушок, примовок. Співання колискових. Розповідання простих казок.

ГРА. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ІГРАШКА. Народні ігри – забави. Опішнянські іграшки. Зацікавлення звуками, заохочення до звуконаслідування.

УКРАЇНСЬКИЙ ОДЯГ. Сорочечка-льоля. Перший віночок, підготовлений батьками.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ СВЯТА

КОЛЯДА. Свято в родині. Прикрашання Дідуха. Виготовлення різдвяних іграшок разом з дорослими – батьками, вихователями. Відвідування хрещених батьків, дідусів, бабусь з вечерею.

ВЕЛИКДЕНЬ. Паска. Крашанка. Крапанка. Ігри з крашанками.

МОЛОДШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

СІМ'Я. Усвідомлення сутності сім'ї, її складу за зображенням (фотографіями, малюнками). Шанобливе ставлення до батьків. Матуся, ненька. Татко, татуньо, татусь. Сімейні взаємини. „День матері”. Братики, сестрички. „День родини”. Найближчі родичі: дядько, тітка. Бабусині казки. Дідусеві оповідки. Хатня робота батьків. Перші домашні обов'язки дитини. Професії батьків. Сімейні свята.

УКРАЇНСЬКА ХАТА. ХАТНЄ НАЧИННЯ. Українська хата, міський будинок, їх порівняння. Хата: світлиця, кухня, сіни; подвір'я, огорожа. В хаті: піч, стіл, піл. Вишиті подушки для батьків і дітей. Мисник. Глиняний опішнянський, хомутецький посуд: горщик, покришка, миска, глечик, горнятка – двійнятка, тазки, цвітошники, тикви, макітри. Полтавська хата – мазанка, хата

з рундуком. Начиння для печі: рогачі, коцюба, хлібна лопата. Меблі – лави, ослін. Подвір'я: приміщення для тварин; клуня, сад, город, квітник.

НАРОДНА МОРАЛЬ. Формування понять: „співчуття”, „доброта”, „гостинність”, „співпереживання”, „чемність”, „чесність”, „правдивість”, „лагідність”, „ввічливість”.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ.

Колискові, заклички, мирилки, колядки, щедрівки, казки, лічилки, засівальні пісні, прислів'я, приказки, загадки.

ГРА. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ІГРАШКА. Хатні та надвірні ігри. Показ народних іграшок (деревяна з Яворова, глиняна з Опішні). Малювання пташок, тварин на площинних формах.

Опішнянські іграшки. Натура у ліпленні, аплікації. Хомутецький посуд у творчих іграх.

УКРАЇНСЬКИЙ ОДЯГ. Український національний костюм для Іванка і Наталі (ляльки). Віковий віночок для дівчинки. Український національний костюм (жіночий, чоловічий). Полтавські костюми. Костюм козака.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ СВЯТА

РІЗДВО. КОЛЯДА. Вивчення колядок, щедрівок; відвідування родичів з батьками. Свято в родині. Прикрашання Дідуха. Виготовлення різдвяних іграшок разом з дорослими – батьками, вихователями. Обрядові страви. Виготовлення обрядового печева з дорослими.

ЗУСТРІЧ ВЕСНИ. Пробудження природи. Веснянки.

ВЕЛИКДЕНЬ. Паска. Крашанки. Мальованки. Писанки. Великодні композиції (разом з дорослими). Обрядові ігри.

ЗЕЛЕНА НЕДІЛЯ – прикрашання оселі (з батьками). Плетіння вінків (з дівчатками). Заквітчування колес (з хлопчиками). Пошанування природи. Прикрашання оселі з батьками та вихователями.

ІВАНА КУПАЛА – плетіння вінків з мамами.

ЖНИВА. Збір урожаю. Пошанування хліборобів.

НАРОДНІ РЕМЕСЛА

ГОНЧАРСТВО. Ліплення намиста, куманця, макітер, глечиків, ваз, кухликів, кашників; іграшкових свистунців.

ВИШИВКА. Рушники – утирачі „Грайлик”, „Росяничка”, „Перешитий”. Рушники „пісні”. Полтавський святковий „Дерево життя” (розглядання готових виробів).

ТКАЦТВО. Рядно, килим. Решетилівські килими.

СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Взаємодопомога членів родини, родичів. Свято Матері, Родини.

УКРАЇНСЬКА ХАТА. ХАТНЄ НАЧИННЯ. Сволок. Скриня. Начиння для догляду за білизною, одягом – рубель, качалка, праска. Інтер'єр полтавської хати. Предмети національної культури у сучасній домівці.

НАРОДНА МОРАЛЬ. Формувати розуміння понять „скромність”, „працьовитість”, „дотепність”. Звичаєві правила. Взаємодопомога. Толока. Боротьба добра і зла.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ: колискові, заклички, мирилки, колядки, щедрівки. Засівальні пісні. Прислів'я, приказки, примовки, казки, загадки, небилиці. Легенди, перекази, оповідки.

ГРА УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ІГРАШКА. Хатні та надвірні ігри: командні, гуртові, у двох. Опішнянські іграшки: бариня з курицею, бариня з дитям. Натура у ліпленні, аплікації. Хомутецький посуд у творчих іграх.

УКРАЇНСЬКИЙ ОДЯГ. Український національний костюм – буденний, святковий (жіночий, чоловічий). Полтавські костюми. Хустка.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ СВЯТА

КОЛЯДА. „Живий вертеп”. Виготовлення обрядового печива: „Баришні”, „Вершники”.

Обрядові страви: кутя і узвар.

ЗУСТРІЧ ВЕСНИ. Весняні звичаї. Народні прикмети.

ВЕЛИКДЕНЬ. Дряпанка. Мальованка. Полтавські писанки. Природні барвники Полтавщини. Великодні ігри.

ЗЕЛЕНА НЕДІЛЯ. Пошанування дерев, квітів.

ІВАНА-КУПАЛА. Марена, Купало. Полтавський обряд „водіння тополі”.

ЖНИВАРСЬКИЙ ЦИКЛ. Хвала хліборобській праці. Жнивтарські вінки. Дідух. Обжинкові пісні.

НАРОДНІ РЕМЕСЛА (за вибором навчального закладу).

ГОНЧАРСТВО. Кераміка та її види. Центри гончарного виробництва Полтавщини. Майстри гончарства.

Орієнтовні вироби для ліплення: куманець, плесканець, кухлик, ваза, горнятка-двійнятка, горщик, опішнянські баришні, казкові герої.

ВИШИВКА. Історична спадщина. Знаряддя та інструменти. Освоєння швів „вперед голка”, „ланцюжок”, „через край”.

Орієнтовні вироби: серветка, лялькова подушечка, рушничок, скатерка, хустина, сорочечка-льоля .

ПЛЕТІННЯ з рогозу, лози , соломки , мотузка (за вибором).

Орієнтовні вироби: кошики, корзинки, підставки для олівців, підставки для квітів, сумочки для писанки, занавіски для ляльчиної кімнати, шалик для ляльки, доріжки тощо.

ТКАЦТВО. Килимки, ліжник, пояси, ковдри, полтавська плахта для ляльки та ін.

Представлений методичний посібник включений до „Переліку навчальних видань, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів у 2009/10 навчальному році”.

У посібнику розкриваються оновлений зміст і форми професійної діяльності, узагальнено власний досвід родинного виховання автора, продемонстровано ряд сімейних реліквій та досвід суспільного виховання дітей в закладах міста, області.

Оскільки сучасну європейську освіту характеризує розроблення оптимальних моделей розвитку дітей, то в методичному посібнику виражене

авторське прагнення до створення нової освітньої системи, яка поєднала б національні традиції та основні досягнення світової педагогічної думки.

Методичний посібник присвячується актуальній проблемі: залучення дітей з ранніх років до невичерпної скарбниці народних звичаїв, традицій, мистецтва прищеплення любові до батьківської домівки, своєї родини, що є складовими виховання основ духовності на засадах патріотизму, національної свідомості.

Дане видання насичене цікавим етнографічним матеріалом, численними зразками усної народної творчості, української класичної і сучасної літератури, етнопедагогіки, авторськими методичними розробками проведення народознавчої роботи з дошкільниками. Зібраний цікавий українознавчий матеріал з різних тем поданий з дотриманням принципу врахування регіональних особливостей чарівного краю Полтавщини.

Робота адресована працівникам дошкільних навчальних закладів різного типу, батькам, студентам педагогічних вищих навчальних закладів.

У Кременчуцькому педагогічному училищі ім. А.С.Макаренка автором ведеться факультатив „Українське народознавство дітям дошкільного віку”, розрахований на 32 години. Посібником користуються студенти Глухівського державного педагогічного університету імені Олександра Довженка при вивченні курсів „Народознавство в дошкільному навчальному закладі” та „Актуальні проблеми педагогіки народознавства”.

Спрямованість змісту на широке коло користувачів робить посібник необхідним, співзвучним сучасним тенденціям розвитку дошкільної освіти, зокрема, інтеграції суспільного і родинного виховання.

Представимо рекомендовану літературу для ознайомлення з українським народознавством дітей дошкільного віку:

1. Абетка чесності української дитини. Практико-орієнтований збірник методичних матеріалів / Автор-упорядник Л.В. Калуська. – Тернопіль: Мадрівець, 2008.

2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Дошкільне виховання, 1999.

3. Булашин Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К.: Довіра, 1993.

4. Великдень в Україні. – К., 1993.

5. Верховинець В. Весняночка. – К.: Музична Україна, 1989.

6. Волосюк О. Про бабку-повитуху, сонце-Ярило та глиняне намисто // Україна. – 1991. – №8.

7. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Українське видавництво. – Мюнхен, 1958.

8. Данилюк А.Г. Українська хата. – К.: Наукова думка, 1991.

9. Державна національна програма “Освіта”. Україна ХХІ століття. – К.: Райдуга, 1994.

10. Дитяча розвага. Збірка забавок для дітей / Склав Титаренко С. – К., 1918.

11. Зубанич Ф. Писанка на кленовому листку. – К.: Музична Україна, 1991.
12. Калуська Л. Про символи та обереги дому нашого // Писанка. – 1995. – № 1.
13. Кара-Васильєва Т.В., Заволокіна А.О. Українська народна вишивка. – К.: Либідь, 1996.
14. Кириченко О.М. Український віночок // Україна. – 1999. – № 3.
15. Литвинець Е.М. Дитячі руки не знають скуки. – К.: Час, 1990.
16. Махінчук М. Народження веселки. – К.: Веселка, 1984.
17. Милорадович В.П. Життя-бытє лубенського крестьянина. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1992.
18. Мудре слово. Прислів'я та приказки в говірках Нижньої Наддніпряни / Зібрав і впорядкував В. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992.
19. Програма виховання дітей дошкільного віку. Українотворець. Керівник авторського колективу Кононенко П.П. – К.: Рада, 2008.
20. Посиденько Г. Український віночок // Україна. – 1991. – № 3.
21. Пономарьов А. та ін. Українська минувшина. Ілюстративний етнографічний довідник. – К.: Либідь, 1994.
22. Пошивайло О. Гончарство Лівобережної України ХІХ – початку ХХ століть і відображення в ньому основних духовних настанов української народної свідомості. – К.: Молодь, 1991.
23. Пошивайло О. Етнографія українського гончарства. Лівобережна Україна. – К.: Молодь, 1993.
24. Русова С.Ф. Вибрані твори. – К.: Освіта, 1996.
25. Скуратівський В.Т. Берегиня. – К.: Радянський письменник, 1987.
26. Скуратівський В.Т. Погостини. – К.: Веселка, 1990.
27. Скуратівський В.Т. Покуть. – К.: Довіра, 1992.
28. Скуратівський В.Т. Місяцелік. – К.: Мистецтво, 1993.
29. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Радянська школа, 1985.
30. Стельмахович М.Г. Народне дитинознавство. – К.: Знання, 1991.
31. Стельмахович М.Г. Феномен народних звичаїв і традицій // Народознавство. – 1994. – № 10-11.
32. Супруненко В. Народини. – Запоріжжя, 1993.
33. Федоров В. Вербові мережева // Дошкільне виховання. – 1996. – № 2, 5,7.
34. Хоросницька М. Матусина радість. – Львів, 1991.
35. Храплива Л. Писанка українським дітям. – К.: Глобус, 1993.
36. Шуляєва Л. Мистецтво, народжене вогнем // Народознавство. – 1995. – № 3.
37. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навчально-методичний посібник – К.: Вища школа, 2002.

SUMMARY

Orientate themes of Ukraine study work with children beginning with kindergarten to infant school are given in this handout. There you can also find methodological advice how to use them in educational process of elementary school and upbringing children in the family.

Key words: Ukraine study, family, Ukrainian dwelling, household utensils, people's moral, folklore, Ukrainian folk toy, Ukrainian clothes, calendar ritual holidays.

ОЛЕНА МАРТИНЧУК,
ІРИНА БОВМА

ЗАВДАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І РОДИН, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто завдання взаємодії дошкільного навчального закладу і родин, котрі виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку, реалізація яких набуває вагомого значення в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні.

***Ключові слова:** взаємодія дошкільного навчального закладу і родин, освітньо-просвітницька робота з батьками, психолого-педагогічний супровід сімей, діти з особливостями психофізичного розвитку, діти з особливими освітніми потребами.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування та модернізації системи дошкільної освіти в Україні актуальною є проблема залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору. Наразі починає формуватися нова культурна й освітня норма – повага до людей фізично та інтелектуально неповносправних, що й фіксує міжнародне законодавство на рівні ООН та українське законодавство.

Так, у Наказі Міністерства освіти і науки України № 855 від 11.09.2009р. «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки» [4, с. 1] зазначено, що інклюзивна форма навчання не є запереченням спеціального навчання, багаторічний досвід упровадження якого має Україна, а розширює можливості загальноосвітніх навчальних закладів, змінюючи практику педагогів, форми співпраці з батьками та залучення громади і місцевих ресурсів.

У зв'язку з тим, що наразі відбувається процес залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору, окреслилась потреба в організації ефективної взаємодії дошкільних навчальних закладів і родин, котрі виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку. Це обумовлено наявністю значної кількості проблем, які виникають в таких сім'ях, зокрема: прийняття або неприйняття батьками дитини з порушеннями розвитку; подолання соціальних проблем, пов'язаних із сприйманням себе батьком чи матір'ю дитини не такої, як у всіх; організація догляду за ними, подолання навчальних і виховних проблем.